ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΟΣΙΟΣ

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ
ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΑ ΕΙΔΗ

Ενημέρωση για τα προστατευόμενα είδη και τους βιοτόπους τους σύμφωνα με την ελληνική, κοινοτική και διεθνή νομοθεσία

ΑΘΗΝΑ 2006

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΟΣΙΟΣ

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ
ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΑ ΕΙΔΗ

Ενημέρωση για τα προστατευόμενα είδη και τους βιοτόπους τους σύμφωνα με την ελληνική, κοινοτική και διεθνή νομοθεσία

ΑΘΗΝΑ 2006

Ανέκαθεν ο άνθρωπος στη πορεία της ζωής του έπρεπε να μάθει να επιβιώνει στις εκάστοτε συνθήκες όμως παράλληλα έπρεπε να μάθει να συμβιώνει και με τους υπόλοιπους οργανισμούς που εξελίσσονταν ταυτόχρονα με αυτόν ανά τους αιώνες. Βέβαια στη διάρκεια των αιώνων πολλά μέλη του οικοσυστήματος δεν κατάφεραν να επιβιώσουν όπως κατάφερε το ανθρώπινο είδος.

Πολλά είδη της χλωρίδας και της πανίδας της γης και κυρίως της άγριας εξαφανίστηκαν λόγω διαφόρων καταστάσεων στις οποίες ο άνθρωπος κατά κύριο λόγο ήταν αμέτοχος. Αυτό όμως στο πέρασμα των τελευταίων αιώνων έχει μεταβληθεί και ο άνθρωπος αποτελεί την κύρια αιτία για την εξαφάνιση πολλών ειδών και το ανησυχητικά μικρό μέγεθος πληθυσμού άλλων. Αυτή η αρνητική κατάσταση ήταν και είναι αποτέλεσμα της ανεξέλεγκτης θήρευσης χωρίς ουσιαστικό λόγο όπως η εύρεση τροφής και γενικώς της αδιαφορίας του μεγαλύτερου πληθυσμού των ανθρώπων.

Οι αρνητικές διαστάσεις της κατάστασης είναι ακόμη μεγαλύτερες αν αναλογιστεί κάποιος ότι πλέον ο άνθρωπος διαθέτει τα κατάλληλα μέσα για έρευνα και για ενημέρωση σε αυτή την κατεύθυνση αλλά παρόλα αυτά αρκετοί αδιαφορούν εσκεμμένα ενώ άλλοι αγνοούν εντελώς το πρόβλημα λόγω ανεπαρκούς ενημέρωσης. Αναπόφευκτα πολλά είδη της άγριας πανίδας και χλωρίδας αντιμετωπίζουν το φάσμα της εξαφάνισης και γι' αυτό τα αποκαλούμε «απειλούμενα είδη». Επίσης τα απειλούμενα είδη μπορούν να τοποθετηθούν σε διάφορες βαθμίδες ανάλογα με τον κίνδυνο εξαφάνισης που διατρέχουν.

Στη συνέχεια θα εξεταστούν τα νομοθετικά πλαίσια που αναφέρονται στην προστασία του περιβάλλοντος άρα και σε αυτά που αφορούν τα απειλούμενα είδη είτε σε εθνικό είτε σε διεθνές επίπεδο τα οποία ισχύουν και στην Ελλάδα. Θα μελετηθούν δηλαδή νόμοι οι οποίοι ψηφίστηκαν έτσι ώστε να προστατευτεί άμεσα ο οικολογικός πλούτος της χώρας μας. Η νομοθεσία είναι εξαιρετικά σημαντική καθώς αποτελεί τη βάση για την προστασία της άγριας φύσης και των ειδών αυτής, ιδιαίτερα αυτών που απειλούνται με εξαφάνιση. Και αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι χωρίς την κατάλληλη νομοθεσία θα υπήρχε σύγχυση, δεν θα υπήρχε η δυνατότητα για σύσταση οργανώσεων που ασχολούνται με περιβαλλοντικά θέματα και κυρίως με τα προστατευόμενα είδη και δεν θα θεωρούνταν το πρόβλημα άξιο της προσοχής του ανθρώπου.

Τα παραπάνω θα γίνουν ακόμη πιο αντιληπτά αφού εξηγηθεί γιατί είναι εξαιρετικά σημαντικό το θέμα των απειλούμενων ειδών και της προστασίας αυτών. Όταν μιλάμε για φυσικό περιβάλλον είναι αδύνατο να μην εννοούμε τους ζώντες οργανισμούς οι οποίοι αποτελούν την χλωρίδα και την πανίδα του, τα οποία αλληλοεξαρτώμενα μεταξύ τους αλλά και με τον άνθρωπο δημιουργούν μια αλυσίδα της οποίας κάθε είδος αποτελεί ένα κρίκο και για να διατηρηθεί η ισορροπία πρέπει η αλυσίδα αυτή να μη σπάει και έτσι να μην παρατηρούνται διαταραχές στη φύση. Συμπερασματικά είναι απαραίτητο να διατηρηθεί με κάθε τρόπο αυτή η ισορροπία και αρχικά με το να εξασφαλιστεί η επιβίωση και η προστασία όλων των ειδών και πρωτίστως αυτών που απειλούνται άμεσα μεταξύ των οποίων είναι η αρκούδα και η μεσογειακή φώκια με τα οποία ασχολείται ειδικότερα αυτή η μελέτη.

Έτσι γίνεται αντιληπτό πως τα απειλούμενα είδη αποκαλούνται και προστατευόμενα λόγω της ανάγκης για προστασία από κάθε κατάσταση που απειλεί την επιβίωση αυτών και των απογόνων τους.

Μετά την αναφορά στην εξέχουσα σημασία που έχει η προστασία του περιβάλλοντος και ειδικότερα των διαφόρων ειδών του θα μελετηθούν οι προσπάθειες που έχουν γίνει από νομοθετικής άποψης προς αυτή την κατεύθυνση στην Ελλάδα. Η χώρα μας διαθέτει ένα εκτενές νομικό πλαίσιο για την προστασία του περιβάλλοντος και γενικότερα της φύσης και αυτό διότι αυτό το πλαίσιο αποτελείται από εθνικές, διεθνείς και κοινοτικού, λόγω του ότι είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δικαίου διατάξεις.

Σε εθνικό επίπεδο βάση του νομικού πλαισίου αποτελεί το άρθρο 24 του Συντάγματος που προέκυψε από την αναθεώρηση του 1975 και ορίζει ότι η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος είναι υποχρέωση του Κράτους που πρέπει να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα για αυτό. Εξίσου σημαντικό και το άρθρο 117 που ορίζει ότι το Κράτος πρέπει να προστατέψει τα δάση και τις 6 δασικές εκτάσεις. Επιπλέον έχουν ψηφιστεί οι Νόμοι 5153/1932 και 1469/1950 για τα τοπία φυσικού κάλλους, ο νόμος 1650/1986 ένας νόμος πλαίσιο για το περιβάλλον, ενώ υπάρχει η Δασική νομοθεσία όπως και η νομοθεσία για το χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό.

Μέλος όμως της ελληνικής νομοθεσίας αποτελεί και η κοινοτική από την οποία έχουν εκδοθεί και οι κάτωθι οδηγίες:

1. Οδηγία 79/409 για την προστασία των άγριων πτηνών.

2. Οδηγία 92/43 για την διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, οδηγία εξαιρετικά σημαντική.
3. Οδηγία 85/337 για την εκτίμηση ορισμένων δημόσιων και ιδιωτικών έργων και την επίπτωσή τους στο περιβάλλον, και τέλος
4. Οδηγία 90/313 για την ελευθερία πρόσβασης στην πληροφόρηση για το περιβάλλον.

Συμπληρωματικά υπάρχουν και οι διεθνείς συμβάσεις, όπως της Βέρνης για την διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος στην Ευρώπη, της Βαρκελώνης για την προστασία της Μεσογείου από την ρύπανση, του Ραμσό για τους υγροβιότοπους διεθνούς σημασίας, της Ουάσιγκτον ή αλλιώς CITES για το διεθνές εμπόριο ειδών χλωρίδας και πανίδας που απειλούνται με εξαφάνιση και τέλος αυτή του Ρίο για την διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Αναλυτικότερα τώρα σε εθνικό επίπεδο οι σημαντικότερες διατάξεις:

1. Ο Νόμος 998/79 του Δασικού Κώδικα όπου στο άρθρο 19 ρυθμίζει τα ζητήματα που αφορούν τα μέτρα προστασίας για την χλωρίδα και την πανίδα. Παράλληλα με εξουσιοδότηση αυτού του νόμου εκδόθηκε το Προεδρικό Διάταγμα 67/81 για την προστασία της άγριας πανίδας και χλωρίδας και για τη διαδικασία συντονισμού και παρακολούθησης της έρευνας. Έτσι 775 είδη άγριας χλωρίδας και 225 άγριας πανίδας ανακηρύχθηκαν προστατευόμενα και περιελήφθησαν στα παραρτήματά του. Επίσης για λόγους προστασίας τους, απαγορεύονται ορισμένες δραστηριότητες και η έρευνα επ' αυτών επιτρέπεται υπό προϋποθέσεις. Τέλος η χρήση τοξικών ουσιών και γενικότερα δηλητηρίων για τα επιβλαβή απαγορεύεται, αν αυτά θέτουν σε κίνδυνο τα προστατευόμενα είδη.
2. Ο Νόμος 1650/86 ο οποίος εκδόθηκε για την προστασία του περιβάλλοντος και ειδικότερα σκοπός του όπως αναφέρεται στο άρθρο 1 είναι η θέσπιση θεμελιωδών κανόνων και η καθιέρωση κριτηρίων και μηχανισμών για την προστασία του περιβάλλοντος, δηλαδή το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία όπως ορίζεται στο άρθρο 2, έτσι ώστε ο άνθρωπος ως άτομο και ως μέλος της κοινωνίας να ζει σε ένα υψηλής ποιότητας περιβάλλον, μέσα στο οποίο να προστατεύεται η υγεία του και να ευνοείται η ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Η προστασία του περιβάλλοντος, θεμελιώδες και αναπόσπαστο μέρος της πολιτιστικής και αναπτυξιακής διαδικασίας αλλά και πολιτικής,

υλοποιείται κύρια, μέσα από το δημοκρατικό προγραμματισμό. Επίσης γίνεται μια πιο ειδική αναφορά στους στόχους, όπως είναι η αποφυγή της ρύπανσης και γενικότερα η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας των φυσικών οικοσυστημάτων, η διασφάλιση ανανέωσης φυσικών πόρων, η αποκατάσταση του περιβάλλοντος και ακόμη πιο ειδικά η προστασία του εδάφους, των υπόγειων και επιφανειακών νερών, της ατμόσφαιρας και γενικότερα της φύσης.

Το άρθρο 20 του Νόμου 1650/86 παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς γίνεται αναφορά στην προστασία και διατήρηση των ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας και πιο συγκεκριμένα αναφέρει πως τα είδη της αυτοφυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας προστατεύονται και διατηρούνται μαζί με τη βιοκοινότητα και το βιότοπο ή οικότοπό τους, ως βιογενετικά αποθέματα και ως συστατικά στοιχεία των οικοσυστημάτων. Ιδιαίτερα προστατεύονται και διατηρούνται είδη που είναι σπάνια ή απειλούνται με εξαφάνιση, είδη των οποίων ο πληθυσμός χωρίς να διατρέχει άμεσο κίνδυνο εξαφάνισης εμφανίζει τάση μείωσης λόγω υποβάθμισης των βιοτόπων του είδους ή υπερεκμετάλλευσής του καθώς και είδη που έχουν ιδιαίτερη οικολογική, επιστημονική, γενετική, παραδοσιακή ή οικονομική αξία. Επίσης ο νόμος ορίζει ότι η άσκηση της γεωργίας, της δασοπονίας, της θήρας εναρμονίζονται με τις ανάγκες προστασίας των ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας. Με Κοινοτική Υπουργική Απόφαση των Υπουργών Γεωργίας και ΥΠΕΧΩΔΕ, καταρτίζονται κατάλογοι ιδιαίτερα προστατευόμενων ειδών, που περιλαμβάνουν περιορισμούς, απαγορεύσεις και μέτρα για την προστασία τους και όρους διεξαγωγής επιστημονικών ερευνών πάνω σε αυτά.

Από τα παραπάνω καθίστανται εμφανείς οι κυριότερες προσπάθειες που έχουν γίνει ώστε να μπουν οι βάσεις για το δύσκολο εγχείρημα της προστασίας των ειδών της φύσης και κυρίως αυτών των οποίων απειλούνται με εξαφάνιση, από την ελληνική νομοθεσία. Όμως υπάρχει και η διεθνής που βρίσκει εφαρμογή στην Ελλάδα με τις κυριότερες κατευθύνσεις να έχουν δοθεί από τις εξής διατάξεις:

1. Οι Συμβάσεις όπως της Βέρνης που περιλαμβάνει παραρτήματα με προστατευόμενα είδη καθώς και απαγορεύσεις, περιορισμούς κ.λ.π. για την προστασία των ειδών και για την διατήρηση των βιοτόπων τους. Επίσης απαγορεύει μεταξύ άλλων την σύλληψη, κατοχή και φόνευση των ειδών, την υποβάθμιση ή καταστροφή των τόπων αναπαραγωγής και

τέλος την κατοχή και το εσωτερικό εμπόριο των ειδών ή τμημάτων ή προϊόντων τους.

2. Άλλη Σύμβαση είναι η CITES που ρυθμίζει το διεθνές εμπόριο (εισαγωγή, εξαγωγή, επανεξαγωγή και εισαγωγή δείγματος θαλάσσιας προέλευσης) των τριών (3) κατηγοριών προστατευόμενων ειδών που υπάρχουν στα παραρτήματά της.

3. Τέλος η Σύμβαση του Ρίο, η οποία έχει ως σκοπό τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και η βιώσιμη ανάπτυξη ορίζει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη θα προάγουν τη διατήρηση και ανάκτηση των ειδών, ιδιαίτερα των απειλούμενων με εξαφάνιση, μέσα στο φυσικό τους περιβάλλον και ταυτόχρονα να λάβουν μέτρα για την αποκατάστασή τους έξω από τους βιοτόπους τους και την επανεισαγωγή τους σε αυτούς.

Από πλευράς διατάξεων Ευρωπαϊκού Κοινοτικού δικαίου η οδηγία 92/43/ΕΟΚ του συμβουλίου της 21ης Μαΐου 1992 για την διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας είναι πολύ σημαντική για την προστασία των ειδών. Πιο συγκεκριμένα η οδηγία 92/43 έχει ως γενικό στόχο την διατήρηση, προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανόμενης της διατήρησης των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας. Δηλαδή μια προσπάθεια στα πλαίσια της Κοινότητας ώστε να διατηρηθεί η φυσική κληρονομιά των Κρατών - μελών της και αυτό θα επιτευχθεί με την διατήρηση ή και την ενθάρρυνση ανθρωπίνων δραστηριοτήτων. Αναλυτικότερα στην οδηγία αναφέρεται πως απαιτείται η λήψη των απαραίτητων μέτρων από τα Κράτη - μέλη για την δραστηριότητα ενός αυστηρού συστήματος προστασίας για τα είδη αυτά της χλωρίδας και της 9 πανίδας, απαγορεύοντας δραστηριότητες όπως ή φόνευση, η σύλληψη και το εμπόριο αυτών. Στο παράρτημα 2 της οδηγίας περιλαμβάνεται ένας αριθμός προστατευόμενων ειδών χλωρίδας και πανίδας κοινοτικού ενδιαφέροντος, δηλαδή είδη που διατρέχουν κίνδυνο, είδη που πιθανόν μελλοντικά να αντιμετωπίσουν πρόβλημα, είδη που είναι σπάνια και είδη ενδημικά. Επιπλέον είδη που διατρέχουν άμεσο κίνδυνο χαρακτηρίζονται ως «είδη προτεραιότητας». Για την διατήρηση των ειδών κοινοτικού ενδιαφέροντος απαιτείται και ο ορισμός ειδικών ζωνών διατήρησης, δηλαδή τόπων κοινοτικής σημασίας οι οποίοι ορίζονται από τα Κράτη – μέλη μέσω κανονιστικής, διοικητικής ή και συμβατικής πράξης στους οποίους εφαρμόζονται τα μέτρα διατήρησης που απαιτούνται για την διατήρηση ή την αποκατάσταση, των φυσικών οικοτόπων και ο πληθυσμός των ειδών για τα οποία ορίστηκαν οι τόποι. Το πλέον γνωστό

δίκτυο ειδικών ζωνών αποτελεί το επονομαζόμενο Natura 2000 που κάθε Κράτος – μέλος ξεχωριστά συμβάλλει στην σύστασή του ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες των φυσικών οικοτόπων του.

Για την επίτευξη των στόχων της οδηγίας τα Κράτη – μέλη οφείλουν να δώσουν ιδιαίτερη σημασία στην έρευνα και τις επιστημονικές μεθόδους αλλά και να αποστείλουν ανά διαστήματα εκθέσεις για την εφαρμογή των διατάξεων οι οποίες θα εξετάζονται από την ορισμένη Επιτροπή, αποτελούμενη από αντιπροσώπους των Κρατών – μελών, η οποία θα κάνει και την αποτίμηση της προόδου που σημειώνεται αλλά και της συμβολής του Natura 2000. Επίσης η Επιτροπή θα αποστέλλει και τις δικές της προτάσεις προς την επίτευξη του στόχου.

Τέλος στα παραρτήματα γίνεται αναφορά στους τύπους φυσικών οικοτόπων των οποίων η διατήρηση απαιτεί το χαρακτηρισμό εδαφών ως ειδικών ζωνών διατήρησης (παράρτημα 1), στα ζωικά και φυτικά είδη κοινοτικού ενδιαφέροντος των οποίων η διατήρηση επιβάλλει τον καθορισμό ειδικών ζωνών διατήρησης (παράρτημα 2), στα κριτήρια επιλογής των περιοχών που μπορούν να χαρακτηριστούν ως ειδικές ζώνες διατήρησης (παράρτημα 3), στις απαγορευμένες μεθόδους, μέσα σύλληψης, θανάτωσης και απαγορευμένα μεταφορικά μέσα (παράρτημα 4) και στα ζωικά και φυτικά είδη κοινοτικού ενδιαφέροντος που απαιτούν αυστηρή προστασία (παράρτημα 5).

Όλα τα παραπάνω αφορούν την νομοθεσία γύρω από τα προστατευόμενα είδη στο σύνολό τους. Στις εθνικές, διεθνείς αλλά και αυτές του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Δικαίου διατάξεις γίνεται αναφορά στην αρκούδα και πιο συγκεκριμένα: Ο Δασικός Κώδικας και ειδικότερα το άρθρο 258 παράγραφος 2ε, 2ζ του ΝΔ 86/69, όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 7 του Νόμου 177/75 απαγορεύει τη φόνευση, σύλληψη, κατοχή και έκθεση σε κοινή θέα της αρκούδας. Επίσης άλλη αναφορά γίνεται στον κανονισμό του ΕΛΓΑ όπου προβλέπεται αποζημίωση από τις ζημιές που προκαλεί η αρκούδα στη γεωργία και την κτηνοτροφία. Σε διεθνές επίπεδο η αρκούδα περιλαμβάνεται στον κατάλογο των αυστηρά προστατευόμενων ειδών της Σύμβασης της Βέρνης αλλά και στο παράρτημα 1 της CITES που ρυθμίζει αυστηρά το διεθνές εμπόριο των ειδών. Τέλος σε Κοινοτικό επίπεδο αναφορά στην αρκούδα γίνεται στο παράρτημα 2 της οδηγίας 92/43 και συμπεριλαμβάνεται στα είδη κοινοτικού ενδιαφέροντος που απειλούνται, αλλά και στην οδηγία 85/337 για τις Μελέτες Περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Για την μεσογειακή φώκια νομοθετικές αναφορές έχουν γίνει στο Προεδρικό διάταγμα 67/1981 από το οποίο προστατεύεται εξ' ολοκλήρου. Σε κοινοτικό επίπεδο η μεσογειακή φώκια αποτελεί μέρος των παραρτημάτων 2 και 4 της οδηγίας 92/43 και συμπεριλαμβάνεται στα είδη κοινοτικού ενδιαφέροντος (MOm 2005), ενώ προστατεύεται και από την Διακήρυξη της Γένοβας από το 1985 (Κουρούτος 1992).

Η νομοθεσία για την προστασία των απειλούμενων ειδών είναι πλούσια σε ελληνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Στην Ελλάδα για την εφαρμογή των νόμων και των συνακόλουθων δράσεων βασικό πρόβλημα αποτελεί η έλλειψη θεσμοθετημένου και διαφανώς δια χειριζόμενου εθνικού χρηματοδοτικού μέσου για δράσεις παρακολούθησης ειδών αλλά και δράσεις διαχείρισης και φύλαξης των βιοτόπων τους. Έτσι παρουσιάζεται έλλειψη επιστημονικής γνώσης και συστημάτων παρακολούθησης της κατάστασης πληθυσμών κινδυνευόντων ειδών. Επίσης παρουσιάζεται σύγχυση των αρμοδιοτήτων των Υπουργείων ως προς την εφαρμογή οδηγιών όπως και ελλιπής εφαρμογή της Συνθήκης CITES. Για την καφέ αρκούδα και την μεσογειακή φώκια η κατάσταση είναι κάπως καλύτερη καθώς είναι από τα ελάχιστα προστατευόμενα είδη για τα οποία λαμβάνονται αρκετά από τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία τους στη χώρα μας. Βέβαια οι σχετικές δράσεις έχουν προκύψει στη συντριπτική τους πλειοψηφία από προγράμματα προστασίας της φύσης χρηματοδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με δικαιούχους περιβαλλοντικές οργανώσεις (www.wwf.gr 2005).

Αναλόγως με την μη εφαρμογή της νομοθεσίας για τα προστατευόμενα είδη και στον τομέα της διαχείρισης των περιοχών που διαβούν αυτά, εμφανίζονται προβλήματα λόγω μη θεσμοθετημένου εθνικού χρηματοδοτικού μέσου με τους φορείς διαχείρισης να εγκαταλείπουν ή να υπολειτουργούν και με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να κάνει πολλαπλές προσφυγές στο ΔΕΚ κατά της Ελλάδας για ελλιπή ενσωμάτωση των οδηγιών 92/43/ΕΟΚ και 79/409/ΕΟΚ (www.wwf.gr 2005).

Για τη σχετική με το θέμα βιβλιογραφία βλ. Σπυρίδων Μόσιος, *Διαχείριση προστατευόμενων ειδών: Καφέ αρκούδα και μεσογειακή φώκια*, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σσ. 5-12, Αθήνα 2006.